

ŞAH İBRAHİM VELİ İLİ İLGİLİ ELDE EDİLEN BELGE VE BİLGİLER BİZE NE SÖYLÜYOR?

Şah İbrahim Veli Related Documents And Information Obtained By Telling Us
What Is?

Gıyasettin AYTAS*

Özet

Şah İbrahim Veli, Anadolu coğrafyasında yetişmiş önemli erenlerden biridir. Şimdiye kadar kendisi hakkında verilen bilgiler, daha çok Hacı Bektaş Velayetnamesi çerçevesinde ve bir kısım rivayetlerden ibaretti. Son yıllarda elde edilen kaynaklar ve bu ocağın mensuplarından elde edilen icazetname ve şecereler, Şah İbrahim Veli hakkında yeni veriler ortaya koymaktadır. Özellikle ocağa ait bilgilerin önemli bir kısmının kaybolduğu ya da henüz gün yüzüne çıkarılmadığı varsayılmaktadır. Diğer yandan ocak mensuplarının zamanla değişik bölgelere dağılması ile aralarında büyük bir kopukluğun yaşanması yüzünden, sözlü kaynakların da birbiriyle ilişkilendirmesinin yeterince yapılamamaktadır. Bilimsel yaklaşım ve analitik bir bakış açısı ile elde edilen belgeler incelendiğinde, Şah İbrahim Veli'nin talipleri Anadolu'da birçok yörede yaşadıkları ve ocak geleneğini yaşattıkları ortaya çıkmaktadır. Anadolu'da ocak geleneğini bilmeden, Şah İbrahim Veli ocağının ve onun yayılma alanlarını bilmek mümkün görünmemektedir. Şah İbrahim Veli Ocağının tarihsel kimliğini ortaya koyacak belgeler, sözlü tarihle tutarlılık gösterirken, kimi zamlan da tam tersi durum söz konusu olmaktadır. Elde edilen belgelerin önemli bir kısmı Çorum'a bağlı Evcienikışla köyünden Arap Ali Gazioğlu Dede'nin elinde bulunmaktadır. Bu belgelerin Kerbela, Hacı Bektaş Veli Tekkesi, Erdebil veya Şeyh Safiyyüddin Dergâhı ve Şah İbrahim Veli Tekkesi tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Diğer bir belge de Muharrem 1303/14 Ekim 1885 Tarihinde Süleymân Na'im Tarafından Yazılan **Telkînnâme**'dir. 10 metreden uzun ve birbirine eklenmiş bir kâğıda güzel bir nesih hattıyla yazılan bu metinde birçok tasavvuf önderinin adı ile pek çok tasavvuf terimi geçmektedir. 18 Teşrîn-i Evvel 1319/31 Ekim 1903 tarihli **icazetnamede** önemli olan, diğer belgelerin aksine "Şeyh İbrahim Veli" yerine "Şah İbrahim Veli" ismine yer verilir. Şeyh Safiyyüddin Dergâhı'ndan Seyyid Emir Hacı Ali'ye Safer 1321/Nisan-Mayıs 1903 tarihinde verilen **şecere** ve Safer 1301/Aralık 1883 tarihinde verilen **icazetnamede** daha diğer belgelerdeki adlar arasında görülen paralellik dikkat **çeker**. Elde edilen

* Doç. Dr. Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Ankara/Türkiye

belgeler değerlendirildiğinde, Şeyh İbrahim ve Şah İbrahim ifadelerinin kullanıldığı görülür. Şah İbrahim Veli'ye ait belgelerin tespit ve tasnifi uzun soluklu ve meşakkatli bir çalışmayı gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler:

Şah İbrahim Veli, Horasan ereni, ocak, şecere, icazetname, telkînname

Abstract

Shah İbrahim Veli is one of the saints who grew up in Anatolia. The information that has been provided on him so far has consisted of the Velayetname of Hacı Bektash Veli and of rumors. The sources obtained recently and the icazetnames and pedigrees taken from the members of this association reveal some new information on Shah İbrahim Veli. It is assumed that most of the information related to this association got lost or have not been revealed yet. Besides, because of the dispersion of the association members to the different regions, there has been a disconnection between them and it has prevented oral sources from being integrated. When the documents have been scrutinized in terms of scientific approach and an analytic point of view, it is revealed that the followers of Shah İbrahim Veli inhabited in various regions of Anatolia and they maintained the association tradition. It seems impossible to know Shah İbrahim Veli Association and its range without knowing association tradition of Anatolia. While the documents to reveal the historical identity of Shah İbrahim Veli Association show consistency with oral history, from time to time, they refute. Most of the documents obtained belong to Arap Ali Gazioğlu Dede of Village Evciyenikışla, Çorum. It is understood that these documents were given by Kerbela, Hacı Bektash Veli Dervish Lodge, Erdebil or Sheikh Safiyyüddin Dervish Lodge and Shah İbrahim Veli Dervish Lodge. Another document is Telkînnâme written by Süleyman Na'îm in October 14th, 1885 (Muharram 1303). There are the names of various Sufis and the terms related to Sufism in this text, which is longer than 10 meters, adjointed to each other and written in naskh style, What is important in icazetname dated October 31st, 1903 (18 Teşrîn-i Evvel 1319) is that Shah İbrahim Veli is used instead of "Sheikh İbrahim Veli", on the contrary of other documents. The parallelism of the names between the pedigree given on April-May, 1903 (Safer 1321) and the icazetname given on December, 1883 (Safer 1301) to Seyyid Emir Hacı Ali from Sheikh Safiyyüddin Dervish Lodge attracts attention. When the documents were scrutinized, it was seen that both Sheik İbrahim and Shah İbrahim were used. The determination

and classification of the documents belonging to Shah İbrahim Veli require long-running and tedious study.

Key Words

Shah İbrahim Veli, Saint of Khorasan, Association, pedigree, icazetname, telkinname.

Anadolu'da var olan ocak geleneğini bilmeden, günümüzde birçok temel problemin çözümü için harcanan çabaları sonuçsuz bırakacaktır. Ocaklar, başlı başına bir sosyal yapı olmanın ötesinde, inançlar ve değerlerin belirlenmesinde de önemli bir role sahiptir. Bu rollerinin geçmişi ve hâlihazır durumu arasındaki yapı çözümlendiğinde, bilinen ve doğru olduğuna inanılan birçok bilginin de gözden geçirilmesi gerekecektir.

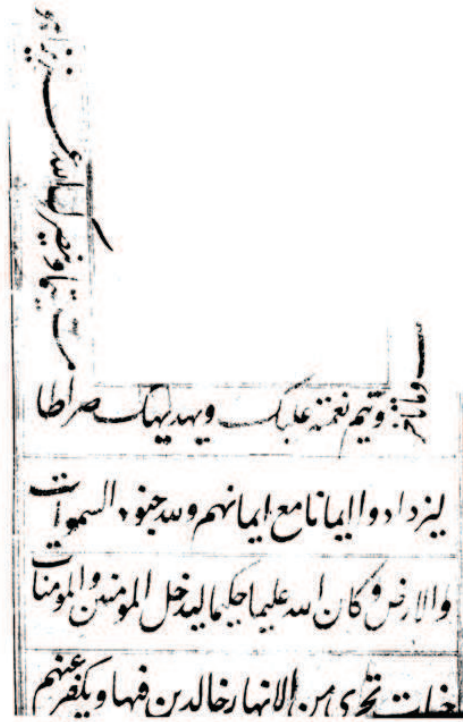
Şah İbrahim Veli Ocağının tarihsel kimliğini ortaya koyacak belgeler, bize iki önemli bilgi vermektedir. Bunlardan birincisi, elde bulunan bilgi ve belgelerin analitik bir yöntemle gözden geçirilmesi ve araştırmacıların bilgisine sunulması, diğeri de ocak mensuplarının dikkatini bu noktaya çekerek varsa elde bulunan yeni bilgi ve belgelerin ortaya çıkarılmasına zemin oluşturmaktır.

Anadolu'da birçok ocak gibi Şah İbrahim Veli ocağı hakkında yeterli araştırma ve inceleme yapılmadığı ve bu yüzden de ocakla ilgili yapılan değerlendirmelerin büyük bir kısmının söylencelerle sınırlı kaldığı görülmektedir. Bu durumun ortadan kaldırılması için, elde bulunan bütün bilgi ve belgelerin açığa çıkarılması ve sözlü tarih çalışmalarının tamamlanması gerekmektedir. Bu yüzden ocağın geçmişini iyi bilen yaşlı kuşak, bu dünyadan göçmeden çalışmalara hız verilmesi kaçınılmazdır.

Bilimsel araştırmalar, birçok temel problemle karşılaşması mümkündür. Bunların başında, ulaşılan bilginin

doğruluğunu onaylatarak var olan bilgi ile yeni bilginin analiz edilmesi gerekmektedir. Şah İbrahim Veli Ocağı ile ilgili bilgi ve belgelerde de aynı problem söz konusudur. Elde bulunan belgeler, kimi zaman sözlü tarihle çelişmekte, Ocak mensupları arasında kuvvetle inanılan bir durum, elde edilen belge ve bilgilerle örtüşmeyince, belgelerin inandırıcılığına şüpheyle bakılmaktadır. Sözlü tarihte var olan kabuller, kimi zaman yazılı belgelerle tutarlılık gösterirken, kimi zaman da tam tersi durum söz konusu olmaktadır. Bu gibi durumlarda, yazılı belgeler esas alınmakta, sözlü tarihe inanan ve bu konuda kanaatini değiştirme taraftarı olmayan ocak mensupları tarafından araştırmacılar eleştirilere muhatap olmaktadır.

Ocaklar üzerinde yapılan çalışmalar, birçok yeni bilginin ortaya çıkmasına, Anadolu'da ocak yerleşmesinin çözümlenmesi ile birlikte, toplumsal barışa ve birliktelik duygusuna önemli katkı sağlayacağı gerçeğini ortaya koydu. Şah İbrahim Veli ile ilgili elde ettiğimiz bulgular, benzer çalışmaların yapılması gereğini ortaya koydu. Her ne kadar arşiv belgelerinin yetersizliği ve ocak mensuplarının elinde bulunan bilgi ve belgeler yeterli olmamakla birlikte, elde bulunan kayıtlar çok önemli verileri ortaya koymaktadır.

Şah İbrahim Veli Ocağı ile ilgili bilgi ve belgelerin der-

lenmesi ve bunların akademik bir disiplin içerisinde değerlendirilmesi çalışmalarının geçmişi çok eskiye dayanmaktadır. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi'nin 30. Sayısında "Şah İbrahim Ocağı" ile ilgili bir dosya hazırlanarak bu konunun önemine dikkat çekilmiştir. Bu dosyada üç ana başlık ele alınır. Bunlardan

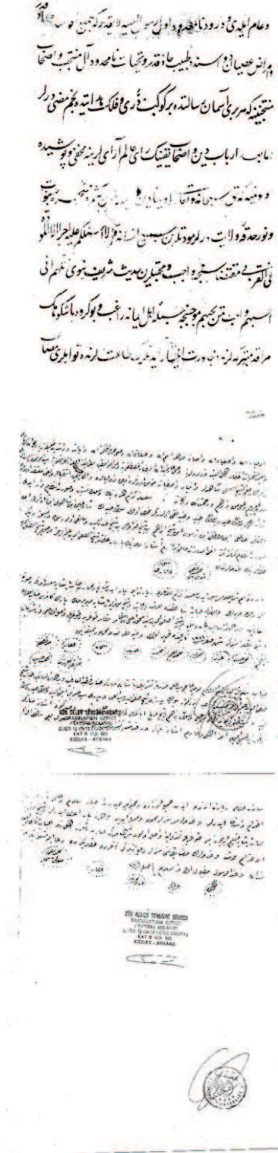
birincisi Şah İbrahim ocağına ait yeni bilgi ve belgeler, ikincisi Çorum ve Malatya’da yapılan alan araştırmaları ve üçüncü olarak da her iki köyde yapılan sözlü tarih çalışmaları ile elde edilen bilgilerin karşılaştırılmasıdır. Bu araştırmanın devamında birçok araştırmacı ve yazarın arka arkaya Ocakla ilgili çalışma ve tespitlerini yayımladıkları görülür. Özellikle sanal ortamda paylaşılan bilgiler, konunun önemini daha da geniş kitlelere taşıdı.

Şah İbrahim Ocağı ile ilgili belgelerin önemli bir kısmı, Çorum’a bağlı Evciyenikışla köyünden Arap Ali Gazioğlu Dede’de bulunmaktadır. Şah İbrahim Veli Ocağı ile ilgili belgelerin Kerbela, Hacı Bektaş Veli Tekkesi, Erdebil veya Şeyh Safiyyüddin Dergâhı ve Şah İbrahim Veli Tekkesi tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Kronolojik olarak belgelerin sırası şu şekildedir.

Bu belgelerden ilki, 1030/1620 (Muharrem/Kasım-Aralık) tarihinde Kerbela’daki Hacı Bektaş Veli Tekkesi’nden Ali Dede tarafından Şeyh İbrahim evlatlarından Şah Hüseyin’e verilen **icazetname**dir. Belgeye göre, *Şeyh İbrahim oğlu Tursun, oğlu Mustafa, oğlu Ali, oğlu Mustafa, oğlu Şahkulu, oğlu Şah Veli, Şah Hüseyin, Kerbela’daki Hacı Bektaş Veli Tekkesi’ne gidip bu icazetnameyi almıştır. Burada kaydedilen şecereye göre Şeyh İbrahim’den sonraki soy gösterilmiştir. Her kuşak için 30 yıl hesabıyla 1620’den 180 yıl geriye gidildiğinde 1440 yılına ulaşılır ki bu tarih Şeyh İbrahim’in yaşadığı yıllara tekabül etmektedir.*

*İkinci belge ise 1 Muharrem 1155/8 Mart 1742 tarihinde Hacı Bektaş Veli Tekkesi tarafından Şeyh İbrahim Sultan evladından Murtaza Halife ve Ali Halife’ye verilen **icazetname**dir. Belgeden elde edilen bilgiye göre, Hacı Bektaş Veli Tekkesi, Şeyh İbrahim Sultan evladından Murtaza Halife ve Ali Halife’nin posta oturması, farz na-*

mazları kıldırması, oruç tutması, zekât vermesi ve hacca gitmesi istenmiş, adı geçenler, mürit ve muhiplere halife tayin edilmiştir. Belgenin altında **şu isimlerin imzası bulunmaktadır**: Hacı Bektaş Tekkenişni Mehmed Dede, Hacı Bektaş Türbedârı Abdülvahab Dede, Hacı Bektaş Aşçı Başı Mehmed Dede, Hacı Bektaş Etmekci Başı İbrâhîm Dede, Kâtip İmam Şaban Efendi'dir. Belgede aynı zamanda yol silsilesi de verilmiş ve belge sahipleri yol olarak Hacı Bektaş Veli, İmam Musa Kâzım ve Ahmed Yesevi'ye bağlanmıştır.

Üçüncü belge “Şah İbrahim” soyuna mensup olan, “**Seyyid Süleyman**”a verilen bir **icazetnamedir**. İcazetname 1242 (1826 Aralık/1827 Ocak) tarihine ait olup içeriğinde yer alan bilgiler ve yer isimleri açısından oldukça önemlidir. Bu belgenin en önemli yanı Şah İbrahim Veli'nin Velâyetname-i Hacı Bektaş Veli'de geçen Şeyh İbrahim Hacı ile karıştırılmasının yanlış olduğudur. Belgede, Şah İbrahim Veli, “şeyh” değil “Şah” olarak zikredilmektedir. Bu belgede öncelikle Şah İsmail'den başlayarak geriye doğru bir şecere de verilmiştir. Belgede, Seyyid Süleyman'ın da Şah İbrahim Veli soyundan olduğu belirtilerek Seyyid Süleyman mürsit ve halife tayin edilmiştir. Belgenin altında Seyyid Mîr Nizâm-ı Erdebilî'nin imzası bulunmaktadır.

Dördüncü belge ise 5 Muharrem 1303/14 Ekim 1885 Tarihinde Süleymân Na'îm Tarafından Yazılan **Telkînnâme**dir. Şah İbrahim Veli Ocağı'ndan Mustafa Yılmaz'ın elinde bulunan bu belge, diğerleri içinde en dikkat çekici olanıdır. Belge sahiplerinin ve ocak mensuplarının verdiği bilgilere göre bu Telkînnâme cemlerde açılıp okunmaktadır. 10 metreden uzun ve birbirine eklenmiş bir kâğıda

güzel bir nesih hattıyla yazılan bu metinde birçok tasavvuf önderinin adı ile pek çok tasavvuf terimi geçmektedir. Adı geçen tarikat önderlerine dua edilmekte ve telkînnâme

sahibinden de bu kimselerin isimlerini bilmesi ve onlara büyük saygı göstermesi istenmektedir. Ayet ve hadislerin çokça bulunduğu metinde namazın hangi ruh hâliyle kılması gerektiği, tövbe etmenin ve kalbi temiz tutmanın fazileti ve hangi hâllerde nasıl zikir yapılması gerektiğinden ardından talibin nasıl davranması, nelere dikkat etmesi gerektiğinden ve kırk sekiz cumanın ihya edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Metinde ayrıca On İki İmam, On Dört Masum-i Pak ve onlara saygı göstermek gerektiği ayet ve hadisler delil gösterilerek anlatılmıştır. Telkinname sahibinin tarikat silsilesi, Cebrail ve Hz. Muhammed'den Süleyman Naim'e kadar gösterilmiştir. Son kısımda ise nefsin dereceleri, bunların zikirleri, mahalleri ve nurlarının renkleri belirtilip kişinin doğru işler yapması ve yanlıştan sakınması gerekliliği anlatılmıştır.

Telkinnamede geçen isimler içerisinde en dikkat çeken şüphesiz Eşrefoğlu Rumî (ö. 1469), Abdülkadir-i Geylani (ö. 1165), ve İbnü'l-Arabî (ö. 1240)'dir. Eşrefoğlu Rumî bilindiği gibi Emîr Sultan (ö. 1429)'ın ve Hacı Bayram-ı Velî (ö. 1430)'nin mürididir (Kara, 2010). Hacı Bayram-ı Velî'nin müridi ise Şah İbrahim-i Velî'nin babası Alaeddîn-i Erdebilî (Hoca Ali)'nin müridi olan Somuncu Baba yani Hamîdüddîn-i Aksarayî (ö. 1412)'dir (Kara, 2010). Dolayısıyla Telkinname sahibi bu silsileyle doğrudan Safeviyye'ye bağlanmış olmaktadır. Eşrefoğlu Rumi ayrıca Abdülkadir-i Geylanî'nin torunlarından Hüseyin el-Hamevî'den de Kadiriyye hilafetini almıştır. Ebû Medyen el-Mağribî (ö. 1198)'nin hac sırasında Abdülkadir-i Geylanî ile görüştüğü ve ondan hadis dinleyip feyz alarak hırka giydiği bilinmektedir (Yazıcı, 1994). İbnü'l-Arabî de Ebû Medyen'i manevi şeyhi olarak kabul etmektedir (Yazıcı, 1994; Kılıç, 1999). Telkinname'de geçen isimlerden Sadreddîn el-Konevî (ö. 1274) de İbnü'l-Arabî'nin talebesidir (Kılıç, 1999).

Edebiyatımızda Muhammediye müellifi olarak şöhret bulan Yazıcızâde Mehmed ve Envâru'l-Âşıkîn müellifi kardeşi Ahmed-i Bican, Bıçakçı Ömer Dede, Hacı Bay-

ram-ı Velî'ye intisap etmekle yine silsile itibarıyla Safeviyye'ye bağlanmış olmaktadır. Ayrıca Bıçakçı Ömer Dede'nin müridi olan Akbıyık Sultan (ö. 1455), onun müridi olan Hızır Dede (ö. 1507), onun müridi olan Muhammed Üftade (ö. 1580) ve onun müridi olan Aziz Mahmud Hüdayî de yine Safeviyye'ye bağlanmaktadır.

Telkînname'de "Avârifü'l-Ma'ârif" adlı esere ve müellifi Şahâbeddîn es-Sühreverdî (ö. 1234)'ye atıfta bulunulduğu dikkat çekmektedir. Abdülkadir-i Geylanî'nin talebesi ve Ebu'n-Necib es-Sühreverdî'nin hem yeğeni hem de talebesi olan Şahâbeddîn es-Sühreverdî bilindiği gibi Fatih'in hocası olan Akşemseddin (ö. 1459)'in dedesidir. Soyu Hz. Ebûbekir'e dayanan fakat yol olarak Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap eden Akşemseddîn, bu vasıtayla Alaeddîn Erdebilî'ye ve Safeviyye silsilesine bağlanmaktadır. Telkînname'de adı geçen İbrahim Tennurî (ö. 1482) de Akşemseddin'in talebesidir.

İmam Ali er-Rıza ile karşılaşarak Müslüman olan Ma'rûf-ı Kerhî (ö. 816), Cüneyd-i Bağdadî (ö. 909)'nin hocası olan Serî es-Sakatî (ö. 865)'nin mürididir (Uludağ, 2009; Öngören, 2003). Ebû Bekir Şiblî (ö. 946) (Gürer, 2010) de Cüneyd-i Bağdadî'nin mürididir.

Telkînnamenin içeriğindeki nasihat ve yol bilgisinin yanında ismini andığı kişilerden ulaştığımız nokta Mezirme bölgesi, Şah İbrahim-i Velî ve Safeviyye'nin aslında Kadiriyye, Ekberîyye, Bayramîyye gibi çok geniş bir tasavvuf geleneğinin temeli ve taşıyıcısı olduğudur. Bununla birlikte esasen tarikatlar ve silsilelerin ortak bir kökenden ve gelenekten geldiği açıkça görülmektedir. Dolayısıyla Alevî-Sünnî ayrımının dinî veya inançla ilgili değil tamamen siyasi bir durum olduğu ortaya çıkmaktadır.

Şah İbrahim Veli ocağı ile ilgili diğer bir belge de Ramazan 1312/Şubat-Mart 1895 tarihinde Şeyh İbrahim Veli evladından Gazi oğlu Bende Ağa'nın mahdumu Musa Dede'ye Hacı Bektaş Dergâhı'ndan verilen **icazetname**dir. Bu belgede dikkati çeken nokta Musa Dede'nin halife tayin edilip mürit ve salıklara himmet ve gayret etmekle görevlendirildikten sonra II. Abdülhamit'e dua edilmesinin istenmesidir.

Bir başka belge de 18 Teşrin-i Evvel 1319/31 Ekim 1903 tarihli **icazetname**dir. Bu belge kısa olmasına rağmen içeriği bakımından dikkat çekicidir. Belgede dikkat çeken en önemli husus ise “Şeyh İbrahim Veli” yerine “Şah İbrahim Veli” ismine rastlanmasıdır.

Safer 1321/Mayıs 1903 tarihinde Seyyid Haydar'a Pasban Dergâhı'ndan verilen belgede, **Şah İsmail**'den İmam Musa Kâzım'a kadar uzanan bir şecere bulunmaktadır. Belgenin altında şahit olarak dergâh hafızı, tekke naibi ve tekke hizmetçilerinin isimleri yer almaktadır.

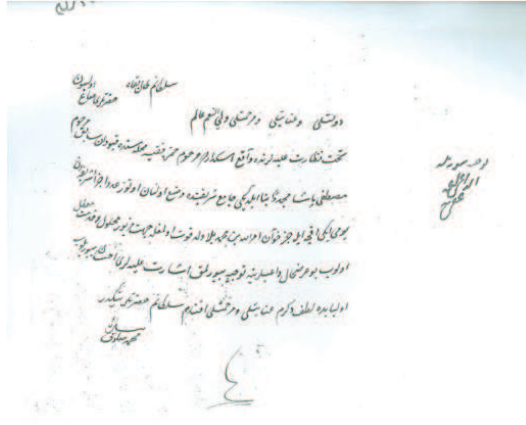
Şeyh Safiyyüddin Dergâhı'ndan Seyyid Emir Hacı Ali'ye Safer 1321/Nisan-Mayıs 1903 tarihinde verilen **şecere** ve Safer 1301/Aralık 1883 tarihinde verilen **icazetname**de yer alan kişilerin adları ile 1620 tarihli belgedeki kişi adları arasında görülen paralellik dikkat çekicidir. Bu belgeyi “mütevelli başı Muhammed Naki” “Sebk Gifarî” adlı iki kişi onaylamıştır. İbrahim, Muhammed Hasan, Aziz, Muhammed Ali, Muhammed Taki, Muhammed, Hasib, Süleyman, Gaffar, Murtaza, Alıklı Gülihdad (?), Külb (?) Hüseyin adlı kişiler de belgeyi onaylayanlar arasındadır. Emîr Hacı Seyyid Ali ayrıca dergâhı ziyaret etmiş ve oradan icazetname almıştır.

Kerbela'da Hazret-i Abbas Dergâhı'ndan Hacı Seyyid Ali'ye 1321/1903 tarihinde verilen **şecere**, oldukça ayrıntılı bir şeceredir. Bu şecerede Hacı Seyyid Ali'nin çocuklarından başlayarak Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib'e kadar olan silsile gösterilmiştir. Belgeye göre Hacı Seyyid Ali'nin çocukları Selman, Haydar, Hüseyin, Paşa ve Burhanettin Yılmaz'dır. Hacı Seyyid Ali'den önceki silsile şu şekilde sıralanmaktadır:

Belgeyi onaylayanlar ise şunlardır: Şah Hüseyin Hüseyini Dergâhı hizmetkârı, Kerbela Dergâhı delilcisi Mahmud oğlu Beşir, Nasrullah el Mevsuri, Erdebil Tekkesi hizmetkârı seyid Süleyman Nasrullahil mevsuri, Erdebil Tekkesi hizmetkârı İmam Hasan delili Hacı Seyyid İbrahim seyid Mustafa, oğlu Hacı Seyyid İbrahim, Seyyid İbrahim nasrullahil mevsuri. Belirtildiğine göre, belgeyi alan Hacı Seyyid Ali'nin

soyu Şah İbrahim Veli'ye, oradan İmam Musa Kâzım'a ve oradan da Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'e dayandırılmaktadır. Sadreddin İbrahim'in yanından bir okla çıkarılıp işaret edilmiş olan Tursun, Mustafâ, 'Ali, Mustafâ, Şâh Kulu, Şâh Veli, Şâh Hüseyin isimleri de diğer belgelerde geçen isimlerin aynıdır.

Ramazan 1322 (Kasım-Aralık 1904) tarihinde Seyyid Bektaş'a Erdebil Dergâhı'ndan verilen şecere ve icazetnamede önce İmam Musa Kâzım'ın soyundan gelenler belirtilip Şeyh Safiyyüddin bu soya dâhil edilmiş, daha sonra Şeyh Safiyyüddin'in

soyu gösterilip Şah İbrahim'in ve belgenin verildiği Seyyid Bektaş, Şeyh Safiyyüddin soyuna dâhil edilmiştir.

Hacı Ali Ağazade Paşa lakabıyla tanınan Şeyh Murtaza'ya verilen **icazetnamede** ise **Şah İsmail'den başlayarak İmam Musa Kâzım'a kadar uzanan bir şecereyle belgenin verildiği** Şeyh Murtaza'nın bu soydan olduğu belirtilmiştir:

Elde bulunan belgeler değerlendirildiğinde, belgelerde Şeyh İbrahim, ve Şah İbrahim ifadesine birlikte rastlanmaktadır. Yukarıda ocak kurucusunun unvanının “Şah” mı yoksa “Şeyh” mi olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklılık belgelerde de görülmektedir. Gölpınarlı, (Gölpınarlı, 1977) Walter Hinz (1992) ve Reşat Öngören (2008) bu kişinin “Şeyh Şah” diye bilindiğini belirtmektedir. Dolayısıyla her iki unvana da rastlamak tabii görülmelidir. Şecereelerde her ne kadar bazı yanlışlıklar görülse de Erdebil Dergâhı'ndan verilenlerde Şah İbrahim, Safevîlere veya Safevîlerden sonra yedinci imam Musa el-Kâzım'a hatta Hz. Ali ve Hz. Muhammed'in dedesi Abdülmuttalib'e bağlanmaktadır. Kerbela ve Hacı Bektaş Tekkesi'nden verilen belgelerde ise böyle bir durum söz konusu değildir. Şecereelerin hiçbirinde İbrahim isminin önünde veya arkasında “Hacı” ibaresi bulunmadığı gibi Hacı Bektaş Veli zamanında yaşayan biri olduğuna dair bir işarete de rastlanmamaktadır. Dolayısıyla ocak mensuplarının edindiği belgelere göre ocak, Safevî soyundan gelen Şah İbrahim'e dayandığı iddiası daha doğru görünmektedir.

Belgelerin sıhhati konusunda kesin bir şey söylemek pek mümkün görünmemektedir. Zira belgenin verildiği yere göre farklılıklar ve tezatlar bulunmaktadır. Burada dergâhlar arasında bir hâkimiyet mücadelesinin varlığı ve dergâha belge almak üzere başvuran kimseleri, başvurulana bağlama eğilimi göze çarpmaktadır. Bu da doğal olarak taraflı belgelerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

Şah İbrahim Veli Ocağı dedelerinden Gür-gür Dede (Yusuf Çalışkan) evladı Hamdullah Çalışkan Dede tarafından 2001’de merkezimize ulaştırılan birkaç defter hacminde belgeler bulunmaktadır. İlk belge her sayfasında 13-14 satır bulunan 72 varak uzunluğunda bir deftere rika hattıyla yazılmış bir metindir. Mensur olan bu bölümde insanoğlunun yaratılış sebepleri, İslam nedir, iman nedir, ikrar nedir, şeriat nedir, tarikat nedir, hakikat nedir, marifet nedir, hakikati idrak nasıl olur, kişinin bir mürşide olan ihtiyacı, tarikat ehli olanlara öğütler, genel tasavvufi açıklamalar yer almaktadır.

Ocak mensuplarında Abbas Yıldırım’dan alınan “Hâzâ Kitâbu Hızır ‘İlmi ve bilhi nesta’în” başlığını taşıyan kitap 11.516.5 ebadında toplam 147 varak uzunluğundadır. 1a-60a arası 12 satır, harekeli nesih; 60b-78a arası 16 satır harekesiz nesih kırmızı; 78b-142a arası 11-12 sayır harekeli nesih olarak yazılmıştır. 1a-20a ve 100b-118a arası kırmızı çerçeve bulunmaktadır. Metnin sonu-

na doğru kalem kalınlığının değiştiği fark edilmektedir. Bunlardan hareketle kitabın birden fazla müstensih tarafından istinsah edildiği söylenebilir. 1a-142a arası Alevi-Bektaşî kültüründe önemli bir yere sahip olan Hızırnâme metnidir.

Ocak mensuplarından İsmail Şahin'den alınan belge “Hâzâ Kitâbu Ravzatü’ş-şühedâ eş-Şehîd-i Deşt-i Kerbelâ rahmetullâhi ‘aleyh” başlığını taşıyan kitap 16.5×23.5 ölçüsünde 164 varak uzunluğundadır. Rika hattıyla yazılan her sayfada çoğunlukla 19 satır bulunmaktadır. Müstensihin imlada yaptığı hatalar ve farklı tasarruflar dikkati çekmektedir. Söz gelimi müstensih ince sıradan bir fiile gelen bildirme kipini “elif”le veya “öğrenmek” kelimesinde “re”den sonra yine “elif”le yazabilmektedir. Kelime başındaki “e” sesi için de bazen “elif” yerine “hemze” koyabilmekte, belirtme hâli eki için “esre” koyabilmektedir. Şedde yerine harfin üzerine yan yana iki nokta koyması da dikkat çekicidir. Bütün bunlardan hareketle müstensihin oldukça eski bir nüshadan kopya ettiği sonucuna varılabilir. Metnin içeriği genel olarak Hz. Ali’yle ilgili menkıbelerden oluşmaktadır.

Şah İbrahim Veli’ye ait belgelerin tespit ve tasnifi uzun soluklu ve meşakkatli bir çalışmayı gerektirmektedir. Belgelerin tespitinde yaşanan sorunlar bir yana, bu belgelerin okunarak değerlendirilmesi de oldukça yorucu ve dikkat gerektiren bir iştir. Belgelerin okunma ve değerlendirme aşaması tamamlandıktan sonra, bunların birbirleriyle olan ilgileri üzerinde durulmalıdır.

Sonuç Olarak;

Anadolu Aleviliği çok geniş bir coğrafyada yaşanan bir inanç ve kültür geleneğidir. Bu gelenek, büyük ölçüde sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılarak devam ettirilmiş ve yaşatılmıştır. Bu yüzden bu konuyla ilgili bilgilerin büyük bir kısmının sözlü alan araştırmalarıyla elde edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarla Anadolu Alevi Ocakları konusunda yeni bilgiler ortaya çıkması ancak bu yolla mümkündür.

Şah İbrahim Veli Ocağı, Anadolu Alevi ocakları içinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu önem “Anadolu’da iki veli vardır: biri Hacı Bektaş Veli diğeri ise Şah İbrahim Veli.” şeklinde ifade edilmektedir. Şah İbrahim Veli Ocağı ile ilgili şecere belgelerinin hemen hepsinde ocak mensuplarının Safevilere dayandırıldığı görülmektedir. Zaten ocak ismindeki “Şah” ibaresi de bu düşüncüyü kuvvetlendiren önemli bir işarettir. Anadolu Aleviliğindeki Safevi etkisi (Okan, 2004; Küçükdağ, 2010) malum olduğu gibi Şah İbrahim Veli Ocağı’nın da Safevilerle büyük bir bağlantı içerisinde bulundu-

ğu görülmektedir. Buradan hareketle Şah İbrahim Veli Ocağı'nın Anadolu Aleviliğinin tarihi açısından büyük bir öneme sahip olduğu hatta Anadolu Aleviliğinin önemli bir kolu olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Safeviyye Tarikatı, Şeyh İbrahim Zahid-i Geylanî'ye bağlı olan Safiyyüddîn Erdebilî (ö. 1334) tarafından kurulmuştur. Kaynaklarda etnik kökeni hakkında Türk, Fars, Kürt ve Arap olduğuna dair bilgiler bulunmakla beraber en sık rastlanan bilgi soyunun yedinci imam Musa el-Kâzım'a dayandığı şeklindedir. Safiyyüddin Erdebilî, tarikat silsilesi olarak Şeyh İbrahim Zahid-i Geylânî, Cemaleddin Tebrizî, Şehâbeddin Mahmud, Rükneddin-i Sücâsî, Kutbüddin-i Ebherî, Ebu'n-Necib es-Sühreverdî, Cüneyd-i Bağdadî, Hasan-ı Basrî vasıtasıyla Hz. Ali'ye bağlanmaktadır. İster soy bakımından ister tarikat silsilesi bakımından ele alınsın, Safeviyye ve ona bağlı ocakların Hz. Ali'ye kadar ulaştığı görülmektedir. Buradan, tarikat müntesiplerinin Hz. Ali'ye bağlılıklarının dereceleri hakkında bir fikir edinilebilir.

Safiyyüddin Erdebilî'den sonra sırasıyla posta Sadreddin-i Erdebilî (ö. 1392), Hacı Ali Alaaddin Erdebilî (ö. 1429), Şah İbrahim (ö. 1447) geçmiştir. Bu pîrler zamanında halifelerin Anadolu'da ve Suriye'de çeşitli faaliyetler yürüttüğü bilinmektedir (Üzüm, 2008).

Şah İbrahim Ocağı, Anadolu Aleviliği ve on iki imam geleneğinin büyük bir kolu olarak üzerinde ciddi araştırmalar yapılmayı beklemektedir. Böylesine önemli bir ocağın bilinmezlik gölgesi altında kalmış olması üzücüdür. Hâlâ da bu bilinmezlik gölgesinin tamamıyla kalktığını söylemek için elimizde bugünkünden çok daha fazla tarihî bilgiye ve belgeye sahip olmamız gerektiği görülmektedir. Bunun için Anadolu'nun hemen her yerinde talibi bulunan ocağın alan araştırmalarıyla tespit edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Gölpınarlı, Abdülbaki** (1977). “Kızılbaş” İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları, C. 6, Ankara
- Gürer, Dilaver** (2010). “Ebû Bekr Şiblî” TDVİA C. 39, İstanbul.
- Hinz, Walther** (1992). Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd, XV. Yüzyılda İran’ın Millî Bir Devlet Haline Yükselişi, (Çev. Tevfik Bıyıklıoğlu) TTK, Ankara.
- Kara, Mustafa** (2010). Eşrefoğlu Rumî, TDV Yayınları, Ankara.
- Kılıç, M. Erol** (1994). İbnü’l-Arabî TDVİA C. 20, İstanbul.
- Küçükdağ, Yusuf** (2010). Türk Aleviliği Araştırmaları, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Okan, Murat** (2204). Türkiye’de Alevilik: Antropolojik Bir Yaklaşım, İmge Kitabevi.
- Öngören, Reşat** (2003). “Ma’rûf-ı Kerhî” TDVİA C. 28, Ankara.
- Öngören, Reşat** (2008). “Safıyyüddîn-i Erdebilî” TDVİA, C. 35, s. 476-478, İstanbul.
- Uludağ, Süleyman** (2009). “Serî es-Sakatî” TDVİA C. 36, İstanbul.
- Üzüm, İlyas** (2008). “Safeviyye”, TDVİA, C. XXXV, İstanbul.
- Yazıcı, Tahsin** (1994). “Ebu Medyen” TDVİA C. 10, İstanbul

WELCHE ERKENNTNISSE LIEFERN UNS DIE DOKUMENTE UND INFORMATIONEN, DIE ŞAH İBRAHİM VELİ BETREFFEN?

Doç. Dr. Gıyasettin AYTAŞ

Fazit

Şah İbrahim Veli zählt zu den bedeutendsten Heiligen, die Anatolien hervorgebracht hat. Die meisten Auskünfte über ihn beschränkten sich bis dato vorwiegend auf Informationen, die aus der Heiligenvita von Hacı Bektaş stammen und auf einige überlieferte Aussagen. Die neuen Quellen hingegen, die in den letzten Jahren entdeckt wurden sowie die Ernennungsurkunden (icazetname) und die Stammbaum-Informationen, die von den Angehörigen dieser Trägerfamilie (ocak) zur Verfügung gestellt wurden, liefern neue Fakten über Şah İbrahim Veli. Man geht aber davon aus, dass insbesondere ein Großteil der Informationen, die diese Trägerfamilie (ocak) betreffen, entweder verloren gegangen oder noch nicht entdeckt worden sind. Andererseits hat die Tatsache, dass sich die Angehörigen dieser Trägerfamilie (ocak) mit der Zeit in unterschiedlichen Regionen niederließen und die Kontakte unter ihnen größtenteils abgebrochen waren, dazu geführt, dass zwischen den mündlich überlieferten Quellen keine ausreichende Verbindung mehr hergestellt werden konnte. Wenn man die neu entdeckten Quellen mit wissenschaftlicher Herangehensweise und analytischer Perspektive untersucht, wird klar, dass die Angehörigen der Şah İbrahim Veli Trägerfamilie vielerorts in Anatolien gelebt und die Tradition dieser Trägerfamilie fortgeführt haben. Jedoch scheint es ohne ausreichende Fachkenntnisse über die Tradition der Trägerfamilien in Anatolien zu haben, nicht möglich zu sein, die Trägerfamilie von Şah İbrahim Veli und ihre Expansionsfelder zu verstehen. Dabei fällt auf, dass die Dokumente, die Aufschluss über die historische Identität der Trägerfamilie von Şah İbrahim Veli geben können, mit den Informationen der überlieferten Geschichte überstimmen, während es manchmal auch total anders sein kann. Ein bedeutender Teil der entdeckten Dokumente befindet sich in der Hand des Geistlichen Arap Ali Gazioğlu Dede aus dem Dorf Evciyenikışla in Çorum. Aus den Dokumenten geht hervor, dass diese Schriftstücke von der Hacı Bektaş Veli Sufi-Bruderschaft (tekke) in Kerbala, in Erbil oder von dem Şeyh Safiyyüddin Derwischkloster (Dergâh) und von der Şah İbrahim Veli Sufi-Bruderschaft (tekke) ausgestellt worden sind. Ein weiteres Dokument, welches zu erwähnen wäre, ist das von Süleymân Na‘îm im Monat Mu-

harrem 1303 nach der islamischen Zeitrechnung (14. Oktober 1885 nach christlicher Zeitrechnung) verfasste “**Buch der Ratschläge**” (Telkînnâme). Dieser Text, der auf einem mehr als 10 Meter langen und aneinander geklebten Blatt in der schönen arabischen neschi Schreibrift (nesih hattı) verfasst wurde, erwähnt die Namen zahlreicher Sufi-Führer und vieler Sufi-Begriffe. Anders als bei den anderen Urkunden ist es bei der **Ernennungsurkunde** vom 18 Teşrîn-i Evvel 1319 nach der islamischen Zeitrechnung (31. Oktober 1903 nach christlicher Zeitrechnung) als besonders wichtig zu erachten, dass hier entgegen der Bezeichnung “Şeyh İbrahim Veli” von “**Şah İbrahim Veli**” die Rede ist. In dem von dem Şeyh Safiyyüddin Derwischkloster an Seyyid Emir Hacı Ali im Monat Safer 1321 nach der islamischen Zeitrechnung (21. April-Mai 1903 nach christlicher Zeitrechnung) ausgehändigten **Stammbaum** sowie in der im Monat Safer 1301 nach der islamischen Zeitrechnung (Dezember 1883) ausgestellten **Benennungsurkunde** sind die Parallelitäten zwischen den Bezeichnungen in den anderen Dokumenten besonders auffällig. Wenn man die hinzugewonnenen Dokumente auswertet, stellt man fest, dass die Bezeichnungen Şeyh İbrahim und Şah İbrahim verwendet worden sind. Die Ermittlung und Klassifizierung der Dokumente, die Şah İbrahim Veli betreffen, erfordern eine langwierige und anstrengende Arbeit.

Schlüsselbegriffe: Şah İbrahim Veli, Der Heilige aus Chorasán, Trägerfamilie (ocak), Stammbaum (şecere), Ernennungsurkunde (icazetname), Buch der Ratschläge (telkînname).